

FORMAREA COMPETENȚELOR DIDACTICE - CONCEPT AL ÎNVĂȚĂMÎNTULUI FORMATIV

Maria NICORICI, *Universitatea de Stat „Alec Russo” din Bălți, Republica
Moldova*

Motto: Nu există învățare fără acțiune (J. Piaget)

Rezumat: Demersul reprezintă o prezentare generală a competențelor didactice și a mijloacelor de formare a acestora în procesul didactic.

Cuvinte-cheie: *competență didactică, procesul educativ, competența cognitivă, competența emoțională, competența exploratorie, competențele legate de performanță, situația de învățare.*

Abordarea prin competențe a formării universitare: probleme, soluții, perspective

Rezumé: L'article présente un aperçu générale sur les compétences didactique et certains moyens de leurs formation dans le processus éducatif.

Mots-clés: les compétences didactique, le processus éducatif, la compétence cognitive, la compétence émotionnelle, compétences exploratoires, les compétences liées à la performance, les situations d'apprentissage.

Obiectivul strategic pentru anul 2010, adoptat la Consiliul Europei, a fost: „UE să devină cea mai competitivă și dinamică economie bazată pe cunoaștere din lume, capabilă de o creștere economică durabilă cu locuri de muncă mai bune și mai multe și o mare coeziune socială”. Concomitent cu aceasta se stabilesc și noile competențe de bază pentru toți (pe lângă cele tradiționale):

- competențele digitale;
- limbile străine;
- cultura tehnologică;
- spiritul antreprenorial;
- competențele sociale (încrederea în sine, autonomia funcțională, lucrul în echipă, adaptarea, competențe de învățare).

Sistemul educațional realizat în Republica Moldova este centrat pe profesor, spre deosebire de cel european. Deocamdată se mai pune accent pe cunoștințe și nu pe competențe practice, care în urma restructurărilor economice se vor realiza în viitor. Pentru a satisface nevoile viitoare pe piața forței de muncă, este necesar un învățământ centrat pe cerere, mult mai flexibil și mai deschis. Problema care preocupă mereu mediul academic: cum să-l facem pe elev/student să participe în mod activ și conștient la dezvoltarea sa pentru a beneficia de cunoștințe și a-și crea aptitudini și atitudini în loc de cum să-i transmitem acestuia cunoștințe, să-i dezvoltăm atitudinile și aptitudinile.

Printre obiectivele strategice ale agenților educaționali (universitate, facultate, catedră) se află prerogativa asigurării calității educației și formării resurselor umane prin *competențe* – consecință firească a procesului educațional și îmbunătățirea imaginii publice a cadrului didactic.

Ce este competența? Conceptul de competență nu este absolut ceva nou. A fost lansat în științele educației de către Noam Chomsky.

Învățarea prin competențe este abordată de mai mulți cercetători din țară și de peste hotare: V. Pîslaru, L. Papuc, V. Cabac, S. Cristea, V. Copilu, I. Jinga, I. Neacșu, M. Diaconu, R. Niculescu etc.

Competență din latină: *competere* - a se întâlni într-un loc, a fi capabil, a fi în stare, a fost preluată în învățământ din alte domenii: psihologie, muncă, lingvistică.

Este o noțiune polisemantică, semnificația ei schimbându-se în funcție de domeniul în care se aplică. Odată cu schimbările parvenite în învățământ, valorile au trecut de la conținuturi pe obiective care presupun calitate, iar calitatea se finalizează cu competențe.

Persistă mai multe definiții ale noțiunii de competență, bunăoară:

⊗ Din cadrul european al calificărilor extragem algoritmul: Competența = Cunoștințe + Deprinderi + Capacități.

⊗ V. Copilu definește competența ca „interacțiunea a 3 C”: Competența = Cunoștințe (C_n) + Capacități (C_p) + Comportament (C_m) [Copilu *et alii* 2002: 154].

⊗ În accepțiunea Comisiei Europene, definiția competențelor-cheie este următoarea: „Competențele-cheie reprezintă un pachet transferabil și multifuncțional de cunoștințe, deprinderi (abilități) și atitudini de care au nevoie toți indivizii pentru împlinirea și dezvoltarea personală, pentru incluziune socială și inserție profesională. Acestea trebuie dezvoltate pînă la finalizarea educației obligatorii și trebuie să acționeze ca un fundament pentru învățarea în continuare, ca parte a învățării pe parcursul întregii vieți”.

⊗ J. Cardinet afirmă: competența este o finalitate a unei formări globale care pune în joc mai multe capacități într-o singură situație [Cardinet 1988: 134].

Componentele unei competențe sînt:

- Componenta (*savoir-dire*) este o componentă de tip static, legată de senzațiile, percepțiile și reprezentările referitoare la obiectele, fenomenele și persoanele din lumea înconjurătoare.
- Componenta (*savoir-faire*) sau „a ști cum”, permite acțiunea asupra mediului și soluționarea cognitivă și motorie a unor probleme; poate fi aplicată direct la anumite sarcini, implicînd mai multe simțuri și proceduri: (*a ști să faci cognitiv* - presupune activități cognitive care permit a deduce informații noi referitoare la informația existentă; *a ști să faci operațional* - presupune efectuarea unei modificări printr-o operație, un element; *a ști să faci relațional* - presupune stabilirea relațiilor cognitive dintre diferite domenii de studiu, cu scopul de a realiza o activitate).
- Componenta (*savoir-etre*) ține de voință, emoții, motivații și include subcompetențele: a putea să acționezi; a vrea să acționezi; a ști să acționezi.

Secțiunea *Strategii de evaluare și competențele didactice ale profesorului școlar/universitar modern*

Astfel, în cadrul procesului educațional realizat în baza obiectivelor curriculare, *elevul are datoria și posibilitatea să dobândească competențele, în special, la lecție*, sub forma algoritmului, propus de V. Copilu în care, C (competențele) reprezintă:

☞ cunoștințe funcționale, asimilarea cărora este nu doar pentru a le „ști” ca să fie reproduse la examene, dar fiind formate prin exerciții de aplicare sistematică a lor la lecție favorizează formarea de ☞ capacități de aplicare a cunoștințelor sub forma unor priceperi, abilități și deprinderi care după o anumită perioadă să se transforme în ☞ comportamente constructive, a unor conduite și atitudini pozitive în plan profesional.

Adică prin noțiunea de competență înțelegem un termen generic, în care se integrează toate tipurile de obiective realizate în procesul educațional, fiind o *combinație de deprinderi, cunoștințe, aptitudini și atitudini*.

Astfel competențele-cheie cuprind trei aspecte ale vieții:

- a. să dea posibilitatea oamenilor să-și urmeze obiectivele individuale în viață, conduși de interesele personale, aspirații și dorința de a continua învățarea pe tot parcursul vieții;
- b. să le permită indivizilor să participe în societate în calitate de cetățeni activi;
- c. capacitatea fiecărei persoane de a obține o slujbă decentă pe piața forței de muncă.

Începând cu anii 2005-2006, sistemul de competențe-cheie reprezintă un element de referință a planurilor de învățământ și a programelor analitice. Aceste documente principale reflectă formarea competențelor profesionale necesare viitorului cadru didactic - opțiune strategică în politica educațională a învățământului de calitate.

Ce competențe le sînt necesare profesorilor?

În opinia lui Gherghinescu, competența didactică poate fi operaționalizată în număr de cinci competențe specifice:

- *competența cognitivă*, care cuprinde abilitățile intelectuale și cunoștințele așteptate;
- *competența afectivă*, definită prin atitudinile așteptate din partea profesorului și considerată a fi specifică profesiei didactice, fiind și cel mai greu de obținut;
- *competența exploratorie*, care vizează nivelul practicii pedagogice și oferă ocazia viitorilor profesori de a-și exercita abilitățile didactice;
- *competența legată de performanță*, prin care profesorii dovedesc nu numai că știu, dar și că pot utiliza ceea ce știu;
- *competența de a produce modificări observabile* ale elevilor în urma relației pedagogice [Gherghinescu 1999: 18].

Cum pot fi formate competențele în cadrul unei discipline de studiu? Competențele sînt, în esența lor, *transversale (transferabile)*, formîndu-se prin mai multe discipline și nu doar prin studiul unei anumite discipline. Pentru formarea și dezvoltarea competențelor este necesară atît *activitatea teoretică* de informare, dar mai ales *activitatea practică*, desfășurată într-un context profesional real. Aici va depinde mult de competența cadrului didactic și *aptitudinile pedagogice* ale studenților - viitori profesori care pot fi considerate ca premise necesare pentru formarea ulterioară a competențelor didactice. *Atitudinile pozitive* ale studenților față de viitoarea profesie fac posibilă evoluția de la aptitudini la competențe, ca indicatori ai profesionalizării carierei didactice.

Formarea competențelor se poate realiza prin utilizarea mai multor metode și procedee, materiale didactice etc. Mai frecvent utilizate sînt metodele activ participative.

Bunăoară, în cadrul orelor de Didactică a biologiei implementez cu succes Jocul de rol (Jocul de simulare) - metodă didactică cu un pronunțat caracter de activizare a studenților. În cadrul acestei metode fiecare student simulează rolul cadrului didactic. Din timp ei își selectează tema pentru promovarea unui anumit tip de lecție la biologie. În fața colegilor, care reprezintă elevii unei clase conform temei curriculare, studentul promovează ora în cadrul căreia utilizează tot arsenalul didactic, conform normelor didactice. Jocul de rol este preferat de studenți. El oferă posibilitatea plasării studentului în postură de cadru didactic pentru a identifica punctele forte și punctele slabe, pentru a înțelege mai profund cerințele viitoarei profesii, pentru a realiza legătura dintre teorie și practică în cadrul disciplinei de studiu, pentru a reține mai bine informațiile dobîndite, prin utilizarea lor în situații de instruire simulate, pentru a dobîndi experiență didactică, pentru a învăța din greșelile proprii și ale altora, pentru a-și autodirija, în mod conștient, propriul proces de pregătire profesională.

Sînt binevenite și sarcinile de învățare de genul:

Situație de învățare nr.1.

Competențe: proiectarea lecției (Domeniul: Didactica biologiei).

Obiectiv operațional: studenții vor fi capabili să simuleze o lecție la biologie la un anumit conținut.

Abordarea prin competențe a formării universitare: probleme, soluții, perspective

Resurse materiale: curriculum-ul la disciplină, manuale, planșe, mulaje etc.

Resurse procedurale: analiza materialelor, selectarea metodelor, elaborarea proiectului de lecție, alcătuirea conspectului reper etc.

Sarcina de lucru: Elaborati proiectul didactic al unei lecții de biologie, conform tuturor rigorilor metodologice (tipul lecției, clasa, cît și tematica/modulul este la libera alegere). Conform proiectului, veți promova ora în grupa dvs., avînd rolul de profesor de biologie, iar colegii vor fi în calitate de elevi. Proiectul didactic al lecției de simulare și calitatea promovării lecției respective vor fi apreciate după anumite criterii (grila de evaluare a proiectului didactic și Fișa de evaluare a lecției).

Situație de învățare nr. 2

Competențe: proiectarea lecției (Domeniul: Didactica biologiei).

Obiectiv operațional: studenții vor fi capabili să formuleze obiective operaționale cognitive integrate unei competențe, corelate cu un anumit conținut din cursul de biologie.

Resurse materiale: curriculum-ul la disciplină pentru clasele VI-XII, manuale.

Resurse procedurale: conversația, algoritmizarea (elaborarea de obiective).

Sarcina de lucru: Lucrați în grupuri de cîte patru, timp de 5-6 minute. Elaborati cîte 3 obiective pe nivele cognitive, după Mager (subiectul, verbul, rezultatul, condițiile, criteriul), corelate cu competența tipuri de înmulțire.

Situație de învățare nr. 3

Competențe: a învăța să înveți, completarea tabelului.

Competența generală: analiza florei cultivate.

Competența specifică: analiza morfologică a plantei cu flori.

Obiectiv operațional: pe parcursul secvenței de învățare studenții vor fi capabili să analizeze organele vegetative și generative a unei plante cu flori în baza planșelor, materialului natural, atlaselor.

Sarcina de lucru: Lucrați în grupuri de cîte patru, timp de 10 minute. 1. Citiți textul din fișa lucrării de laborator. Examinați atlasul, planșa și materialul natural. 2. Observați organele vegetative și generative ale plantei, concretizați denumirile și descrieți-le. În baza informațiilor dobîndite completați tabelul alăturat.

Denumirea speciei	Organe vegetative			Organe generative		
	rădăcina	tulpina	frunza	floarea	fructul	sămînța

O altă modalitate eficientă de formare a competențelor la o lecție de biologie este implementarea lecțiilor cu caracter formativ, orientate pe formarea de competențe școlare, cu ajutorul verbelor operaționale, ca indicatori unici și unitari în activitatea curentă de p/î/e.

Obiectivele operaționale sînt clasificate pe 4 niveluri cognitive:

Nivelul I. Obiective ce necesită reproducerea mnemonică a datelor (recunoaștere, reproducere de definiții, noțiuni, scheme, tabele) etc.;

Nivelul II. Obiective ce necesită operații elementare de gîndire (evidențiere a faptelor, comparare, categorisire, concretizare, abstractizare, rezolvarea exemplelor simple) etc.;

Nivelul III. Obiective ce necesită operații de gîndire logică (transfer de cunoștințe, interpretare, explicare, argumentare, inducție, deducție, apreciere) etc.;

Nivelul IV. Obiective ce necesită gîndire creativă (elaborarea sintezelor, rezolvări de probleme, aplicarea în practică a activităților cognitive) etc.

În baza acestor obiective cadrul didactic elaborează *sarcini didactice (SD) pe nivele cognitive* la fiecare lecție în parte, diferențiate pe teme/conținuturi, elaborate cu ajutorul verbelor operaționale/de acțiune, cu sprijinul cărora se desfășoară activitățile didactice:

De exemplu, tema: Aparatul excretor

SD-I (cunoaștere și înțelegere):

1. Numește componentele aparatului excretor.
2. Grupați factorii următori, separîndu-i pe cei care cresc producția de urină de cei care o scad. *Lichide abundente, alimentație bogată în legume proaspete, transpirație, hemoragie, o ceașcă de cafea, hrană sărată.*

SD-II (aplicare):

1. Descrie cum funcționează nefronul?
2. Cum reglează rinichiul compoziția ionică a mediului intern?

SD-III (analiză și sinteză):

1. Explică care este deosebirea dintre urina primară și urina finală?

Secțiunea *Strategii de evaluare și competențele didactice ale profesorului școlar/universitar modern*

2. În baza informațiilor acumulate la curs stipulează care substanțe din plasma sanguină sînt proprii și pentru urină? De ce atare reziduuri ca acidul uric și ureea sînt mai concentrate în urină decît în sînge? SD-IV (rezolvare de probleme):

1. Urmăriți datele prezentate în tabelul alăturat și calculați:

Constituenții ai urinei	Cantitatea % din masă
Apă	960
Proteine	0
Glucoză	0
Săruri minerale	14
Reziduuri azotate	23

- a. Calculați cantitatea de substanțe eliminate în 1,5 l de urină care se elimină într-o zi.
b. Știind că fiecare nefron filtrează 60nl/min ($1\text{nl} = 10^{-9}\text{l}$) de plasmă, calculați cantitatea de plasmă filtrată în 24 de ore. Fiecare rinichi posedă $1,2 \times 10^6$ nefroni.

Prin proiectarea și promovarea lecțiilor axate pe metode formative cadrul didactic îi propune elevului/studentului să învețe făcînd, aceasta fiind prerogativa învățămîntului actual. Doar în cadrul unei lecții proiectate și realizate pe bază de obiective curriculare de formare, educații pot fi astfel antrenați în-cît ei singuri să-și dobîndească achiziții performante sau competențe profesionale necesare pe parcursul întregii vieți.

Bibliografie:

1. Copilu, D., Copilu V., Dărăbăneanu I., *Predare pe bază de obiective curriculare de formare*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 2002.
2. Gherghinescu, R., *Conceptul de competență didactică*, în *Competența didactică*, București, Editura ALL, 1999.
3. Cardinet, J., *Evaluasion scolaire et pratique*, Bruxelles, De Boeck Wesmael, 1988.